

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Michaela Prouzová
Článok / Article: Vliv volebních reforem na politické a stranické systémy Latinské Ameriky po roce 1990
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

PROUZOVÁ, M. 2016. Vliv volebních reforem na politické a stranické systémy Latinské Ameriky po roce 1990. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 1, 2016. ISSN 1335 – 2741, s. 167-190. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/1-2016/michaela-prouzova.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

VLIV VOLEBNÍCH REFORMŮ NA POLITICKÉ A STRANICKÉ SYSTÉMY LATINSKÉ AMERIKY PO ROCE 1990

THE IMPACT OF ELECTORAL REFORMS ON POLITICAL AND PARTY SYSTEMS IN LATIN AMERICA AFTER 1990

Michaela Prouzová*

ABSTRACT

The mutual relationship between electoral systems and party systems belongs to the fundamental issues for political science for recent decades. The causality between electoral and party systems anticipated in Maurice Duverger's "laws", published in 1950's, has been verified, revised or falsified by many scholars for many times up to the present. These fundamentally different and sometimes even contradicting results of the scholars testing the impact of electoral engineering on party systems (and vice versa) have put a question about direction of upcoming inquiries of this matter. Hence, the present study summarizes the results, contrast them with each other and critically reflect fundamental findings and explanations of the scholars focusing (not just) on the linkages between setting of electoral systems and formats of party systems (or number of effective political parties respectively). In doing so, we focus on Latin America's context which is very interesting and useful example from many reasons described bellow. On the basis of critical reflection, the study tries to draw possibly necessary changes in an approach to this issue, especially in terms of (in)dependent variables' change or reformulation, reversing direction of the causality, and so on. This study could therefore facilitate further and more accurate research of mutual relationship between electoral and party systems.

Key words: electoral reforms, party systems, political systems, Latin America, Duverger's law

Úvod

Problematika vztahů mezi volebními a stranickými systémy patří k základním tématům politologie. Předpoklad, že určité nastavení volebního systému

* Mgr. Michaela Prouzová, působí jako interní doktorandka na Katedře politologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika, e-mail: michaela.prouzova@uhk.cz.

způsobí určitý formát systému stranického, vyslovil již před více jak půl stoletím **Maurice Duverger** a s menší či větší návazností na jeho myšlenky se jím od té doby zabývala již celá řada autorů. Většina z nich se přitom zaměřovala na euroamerický prostor tradičních demokracií (Sartori, Riker a další), který díky probíhajícím demokratickým a soutěživým volbám poskytoval vhodné příklady. Od 90. let 20. století jsme však svědky rozšiřování demokratických systémů i do oblastí, kde jejich kontinuální přítomnost nebyla obvyklá. Přesto, nebo spíše právě proto, se i tyto regiony postupně stávaly předmětem zájmu výzkumů zabývajících vztahem volebního (či v širším kontextu institucionálního) nastavení a stranického systému. Příkladem toho je i Latinská Amerika, která je pro výzkum dané problematiky vhodná hned z několika důvodů. V tomto regionu došlo v průběhu posledních dekád (1) k rozsáhlým institucionálním změnám, a to jak v oblasti volebních reforem, tak i v oblasti stranických systémů, což vedlo k nastolení vhodných podmínek pro výzkum tohoto tématu a k zvýšenému zájmu institucionalistických autorů o tento region. Jedná se o (2) poměrně homogenní region z hlediska mnohých institucionálních i neinstitucionálních proměnných, který nám (3) umožňuje zabývat se i vlivem prezidentských voleb na podobu stranických systémů v rámci prezidentských systémů. (4) Otázka formátu stranického systému je zde často spojována s fungováním a (ne)stabilitou tamní demokracie, což zvyšuje důležitost volebního inženýrství majícího potenciální vliv na podobu stranického systému.

K výše zmíněným významným institucionálním změnám docházelo v naprosté většině států Latinské Ameriky zejména během 90. let minulého století. Velký podíl na politické transformaci latinskoamerického regionu měla tranzice k demokracii, jejíž vlna Latinskou Ameriku zasáhla v průběhu 80. let, a následný proces demokratické konsolidace. Od přechodu k demokracii přijala každá latinskoamerická země alespoň jednu volební reformu. Zatímco v některých zemích šlo pouze o změny dílčí (např. Chile, Brazílie), v jiných došlo ke kompletní změně volebního systému, včetně volební formule, velikosti volebních obvodů či nastavení volebního práhu (např. Argentina, Bolívie, Dominikánská republika, Kolumbie, Mexiko, Nikaragua, Venezuela aj.). Reformy byly přijímány jak na úrovni voleb exekutivních, tak i v rámci voleb do legislativních orgánů. Častou záminkou k jejich prosazení pak byla snaha o posilování demokratických principů a stability uvnitř latinskoamerických institucí v době konsolidace nových režimů. Jednalo se především o snahu posílit stabilitu stranických systémů, jejichž podoba je podle mnohých teoretiků i politiků nastavením volebního systému výrazně ovlivněna. (Duverger, 1959;

Jones, 1995; Sartori, 2003 aj.) Četnost volebních reforem a charakter stranických systémů v některých latinskoamerických zemích¹ však hovoří proti těmto argumentům a přispívá k pochybnostem o skutečných motivech volebního inženýrství v Latinské Americe v průběhu 90. let a o jeho vlivu na tamní politické a stranické systémy².

Záměrem tohoto textu je kriticky zhodnotit dosavadní teoretickou reflexi vlivu volebních reforem přijímaných v Latinské Americe na tamní politické a stranické systémy po roce 1990. Práce si klade za cíl nastínit a konfrontovat různé přístupy a názory předních odborníků na tuto problematiku a poukázat na jejich případné nedostatky, nebo naopak, na jejich teoretický přínos. Pozornost bude věnována především rozdílným vysvětlením proměn latinskoamerických stranických a politických systémů během posledních dvou dekad a také odlišným názorům na směr kauzality mezi volebními reformami a transformací stranických systémů.

S ohledem na povahu tématu se zaměříme zejména na literaturu sledující logiku nového institucionalismu, tedy přístupu, který je v posledních letech v politické vědě velmi oblíbený. Pro komplexnější pochopení a zhodnocení zpracování tohoto tématu však budou nastíněna i alternativní vysvětlení politických změn, kterými Latinská Amerika prochází.

Jak bylo zmíněno výše, volebních reforem v Latinské Americe proběhla od počátku demokratizace celá řada a důvody jejich zavádění i jejich dopady se velmi lišily. Proto chceme-li postihnout co nejširší spektrum názorů a literatury týkající se tohoto tématu, musíme si nejprve vymežit nejčastější typy volebních změn, které byly v latinskoamerickém regionu implementovány, a jejichž vliv na stranické a politické systémy nás bude zajímat.

I přes velké množství institucionálních zvrátů, zůstaly všechny státy Latinské Ameriky po přechodu k demokracii prezidentskými republikami. Úřadu prezidenta tak byla přisuzována větší důležitost než legislativním orgánům

¹ Například v Mexiku se v letech 1985 až 1997 konaly patery parlamentní volby, přičemž v každých byl využit jiný volební zákon. (Horcasitas a Weldon, 2001, s. 209) Velmi časté změny volebních pravidel se pak objevovaly i v Bolívii nebo ve Venezuele. (Mayorga, 2001; Crisp a Rey, 2001)

² Hodnocení dopadů těchto proměn není cílem našeho článku, a proto se omezíme jen na zmínku o dvou možných pohledech. Podle toho prvního jsou rozpady tradičních stranických systémů negativním jevem spojeným s nástupem populistických hnutí, která vedou spíše k úpadku latinskoamerických demokracií. (viz např. Lupu, 2014) Druhý pohled naopak považuje probíhající změny v termínech rozvolňování tradičních vazeb voličů na politické strany za pozitivní projev modernizace a deideologizace, který vede k zapojení dříve marginalizovaných skupin (např. domorodého obyvatelstva) do politiky. (viz např. Carreras, 2012b)

nejen s ohledem na vliv na stranické systémy, ale i na stabilitu politického systému jako takového. Tomu odpovídala i razantnost a četnost prováděných reforem právě v oblasti exekutivy. K těm nejvýznamnějším, a v odborné literatuře také nejčastěji reflektovaným, patří změna volebních systémů ze systémů relativní většiny na dvoukolové většinové systémy. Tato revize byla v průběhu 90. let přijata například v Kolumbii, Dominikánské republice, Uruguayi nebo také v Argentině či Nikaragui^{3, 4}.

Přechod z jednoduché většinové volby na většinový systém s užší volbou vzbudil mezi akademiky zájem především díky předpokládanému vlivu dvoukolového systému na nárůst počtu politických stran v rámci stranických systémů jednotlivých států. Multipartismus v podmínkách prezidencialismu totiž představoval v očích mnoha autorů hrozbu pro stále křehké latinskoamerické demokracie (vztahem multipartismu a prezidencialismu se zabývali např. Shugart a Carrey, 1991; Jones, 1995; či Mainwaring, 1997).

Vliv na počet relevantních politických stran zastoupených v legislativě a na fragmentaci latinskoamerických stranických systémů pak podle některých autorů (opět např. Jones, 1994 a 1995) měly i další úpravy, které byly v rámci nastavení exekutivních volebních systémů během 90. let přijímány. Například změny v délce funkčního období hlav některých států, které se v několika případech odrazily na (ne)souběžnosti prezidentských a parlamentních voleb a tím ovlivnily i charakter vzájemných vztahů mezi exekutivou a legislativou.⁵

Délky prezidentského mandátu se týkala i poslední rozsáhlá vlna reforem upravující exekutivní volby, která během posledních dvou dekád zasáhla většinu zemí latinskoamerického regionu. I přes historickou zkušenost s autoritářskými režimy a neomezenými vládami pevné ruky se totiž již během

³ V Argentině a Nikaragui však nešlo o zavedení klasického dvoukolového systému absolutní většiny. Práh nutný pro případné zvolení prezidenta již v prvním kole byl v Argentině a Nikaragui totiž snížen na méně než 50 %. V Argentině byla tzv. speciální většina (*Mayoría Especial*) stanovena na 45 %, popř. na 40 % s minimálně 10% náskokem na kandidáta s druhým nejvyšším ziskem hlasů. V Nikaragui pak musí vítězný kandidát získat minimálně 40 % hlasů, nebo 35 % s minimálně 5% náskokem.

⁴ V Ekvádoru, Kostarice, Peru, Brazílii a v Chile byl dvoukolový většinový volební systém přijat již dříve. V současné době u volebního systému prosté většiny setrvává v rámci prezidentských voleb ze všech zemí Latinské Ameriky pouze Paraguay, Panama, Honduras, Mexiko a Venezuela.

⁵ V Brazílii došlo ke zkrácení délky prezidentského mandátu v roce 1994, přijetí této reformy vedlo k zavedení souběžnosti prezidentských a parlamentních voleb. Podobně tomu bylo i v Ekvádoru, kde byl však prezidentský mandát zkrácen na čtyři roky již v roce 1983. V Chile a v Dominikánské republice naopak došlo zkrácením funkčního období hlavy státu k oddělení termínů prezidentských a parlamentních voleb.

90. let začaly státy jako Argentina, Brazílie, Venezuela a další vracet k možnosti znovuzvolení prezidenta. Zatímco v roce 1990 bylo znovuzvolení povoleno ze všech demokratických států Latinské Ameriky pouze v Dominikánské republice, dnes už alespoň jedno znovuzvolení hlavy státu umožňuje ústava ve všech státech kromě Hondurasu, Mexika, Paraguaye a Guatemaly. Možnost znovuzvolení a fenomén tzv. *continuismo* však na rozdíl od změny délky funkčního období hlavy státu není v odborné literatuře tak často spojován s dopady na podobu stranických systémů v jednotlivých státech, ale spíše s povahou a fungováním politického systému jako celku, jak si ostatně demonstrujeme níže na konkrétních případech děl předních odborníků na latinskoamerické instituce.

Jak již bylo zmíněno, volební reformy v Latinské Americe, které byly od přechodu k demokracii přijímány, se netýkaly pouze voleb exekutivních. Bylo přijato i množství změn v rámci volebních systémů do legislativních orgánů. Vzhledem k mechanismům fungování prezidentských systémů však dopad legislativních voleb na politické systémy jako celky není tak markantní jako v případě volby prezidentské. A z toho důvodu jim není v odborné literatuře věnováno tolik prostoru.

Problematicke volebních reforem přijímaných v parlamentních volbách se tak autoři většinou věnují buď v rámci výzkumů snažících se postihnout komplexní náhled na volební změny přijímané v Latinské Americe (např. v souvislosti s výše zmiňovanou souběžností voleb či s ohledem na vzájemný vliv volebních formulí užitých v prezidentských a parlamentních volbách a jejich dopad na podobu stranických systémů), nebo v rámci bádání věnujícímu se úzeji vymezeným tématům (jako je např. motivace vedoucí k přijímání jednotlivých reforem v rámci legislativních voleb, způsob výběru kandidátů, podoba kandidátních listin, přijímání genderových kvót atd.).

I my se v tomto textu zaměříme především na autory věnující se volebním reformám upravujícím pravidla voleb prezidentských, popř. na ty, které analyzují dopady změn přijatých v rámci voleb prezidentských i parlamentních. Alespoň stručně však nastíníme i stěžejní díla věnující se pouze volebním reformám prováděným v rámci voleb do jednotlivých latinskoamerických parlamentů a jejich přínos.

1 Vliv volebních pravidel na politické a stranické systémy – předešlý výzkum

Dříve, než se dostaneme k textům věnujícím se volebním reformám a jejich dopadům na politické instituce a systémy přímo v latinskoamerickém regionu, je potřeba zmínit alespoň několik stěžejních autorů, z kterých tato díla povětšinou vychází, na něž reagují, a jejichž poznatky aplikují.

V této stati se budeme zabývat převážně institucionálním vysvětlením proměn stranických a politických systémů. Nemůžeme tedy začít dílem nikoho jiného než **Maurice Duvergera**, který bývá považován za průkopníka institucionalismu.⁶ Jako první se totiž na začátku druhé poloviny 20. století začal zabývat možnými vlivy volebních systémů na další politické instituce. Především pak na politické strany a jejich systémy. Do té doby byly volební systémy v odborné literatuře marginálním tématem, a pokud jim byla věnována pozornost, tak většinou pouze za účelem jejich deskripce, nikoliv jejich hlubšího pochopení, odhalení jejich dopadů, či kauzálních vztahů.

V průběhu 50. let **Duverger** zformuloval tři zákony/teze, v nichž předpokládal kauzální vztah mezi nastavením volebního systému a formátem systému stranického. Konkrétně tvrdil, že poměrný a dvoukolový většinový volební systém produkuje systémy vícestranické a jednoduchá většinová volba má tendence podporovat vznik systémů se dvěma stranami. (Duverger, 1959) I přesto, že mnozí autoři tyto hypotézy testují ještě mnoho let po jejich vyřčení a ověřují jejich platnost nejen v parlamentních, ale i v prezidentských systémech (např. Jones, 1994), od počátku jejich vzniku si vyžádaly také mnoho kritických komentářů a návrhů na revizi.

Jedním z nejvýraznějších kritiků díla **Maurice Duvergera** byl **Giovanni Sartori**. Ten sice na **Duvergerův** institucionální přístup a zkoumání účinků volebních systémů na podobu systémů stranických navazoval, nicméně se snažil o jeho terminologickou a metodologickou precizaci a o upřesnění podmínek, za kterých by **Duvergerovy** hypotézy platily. Podle **Sartoriho** je kromě podoby volebního systému důležitá také podmínka (ne)strukturovanosti stranického systému a voličský rozptyl. O tyto dvě podmínky pak **Sartori**

⁶ Někteří autoři však s tímto Duvergerovým zařazením nesouhlasí a domnívají se, že vzniklo díky špatné interpretaci jeho zákonů. Například podle Williama R. Clarka a Matta Goldera je pro formování stranických systémů podle Duvergera důležitá sociální heterogenita, nikoliv pouze podoba volebního systému. Tato desinterpretace tak podle nich vede k tomu, že Duvergerovy zákony ve skutečnosti nikdy nebyly přímo testovány. (Clark a Golder, 2006)

Duvergerovy zákony rozširuje a vytváří čtyři hypotézy, jež předpokládají kauzalitu mezi těmito dvěma proměnnými, nastavením volebních pravidel a stranickým systémem. (Sartori, 2003)

Ani **Sartoriho** rozšířený koncept „volebních zákonů“ se však kritice nevyhnul. Německý politolog **Dieter Nohlen** ve své knize *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen* z roku 1990 nepopírá, že by **Sartoriho** zákony platily, považuje je však za deterministické s velmi nízkou výpovědní hodnotou. (Nohlen, 1990) **Nohlen** svou kritiku směřuje i směrem k **Sartoriho** chápání volebního systému jako nezávisle proměnné, která jednosměrně ovlivňuje podobu stranického systému. Upozorňuje na to, že volební systémy se nenacházejí ve vakuu, ale jsou součástí širšího celku, v rámci nějž se odehrává velké množství procesů, které mohou mít na podobu volebních pravidel vliv. (Nohlen, 1990) **Duvergerovo** (a později i **Sartoriho**) vnímání volebních systémů jako čistě nezávisle proměnných zpochybňuje ve svém díle například také **Douglas Rae**, podle něhož jsou volební systémy ovlivňovány těmi stranickými stejně, jako je tomu i naopak. (Rae, 1967) Na **Raeho** kritiku **Duvergerových** zákonů později navazuje **William Riker**, jenž přichází s jejich vlastní reformulací a upřesněním. Zaměřuje se přitom především na vliv volebního systému prosté většiny na vznik systému dvou stran. (Riker, 1982 a 2003) **Gary Cox** pak ve svém díle o vlivu nastavení institucionálních proměnných na stranické systémy přidává například ještě aspekt strategického rozhodování voličů a chování politických stran v různých volebních systémech. (Cox, 1997)

Problematika určení směru kauzality a s ní spojené vyřešení dilematu, zda je stranický systém ovlivněn systémem volebním, či naopak – zda jsou volební systémy výsledkem politiky vládnoucích politických stran, vyvstává i s aplikací **Duvergerových** či **Sartoriho** zákonů na prostředí Latinské Ameriky. Stejně tak důležitá je však i otázka, zda lze tyto zákony aplikovat na systémy, ve kterých se odehrávají přímé volby na dvou úrovních – prezidentské i parlamentní. Respektive na jaké z těchto dvou typů voleb v případě prezidencialismu by se tyto zákony měly vztahovat. Touto problematikou se zabývají například **Matthew S. Shugart** a **John M. Carey** ve své knize *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics* z roku 1991. Podle nich je v prezidentských systémech důležité nastavení volební formule jak v případě voleb exekutivních, tak i legislativních. Různé kombinace volebních systémů v prezidentských a parlamentních volbách mohou totiž ovlivnit podobu stranického systému (konkrétně počet politických stran). Důležitou proměnnou,

kerou je však třeba brát také v potaz je podle **Shugarta a Careyho** vzájemné načasování voleb. Zatímco v případě konání voleb nesouběžných předpokládají autoři pouze malou interakci mezi jednotlivými volebními procesy, v případě voleb souběžných je pravděpodobnost vzájemného vlivu obou volebních procesů a jejich konečného dopadu na počet politických stran v systému mnohem větší. (Shugart a Carey, 1991)

Ve svém pozdějším výzkumu se **M. Shugart** věnoval kromě dopadů volebních systémů na stranické systémy v prezidencialismech také problematice příčin a motivace politických aktérů, formujících volební pravidla skrze přijímání různých volebních reforem (např. Shugart, 2008). Jeho teorie kontingenčních a inherentních faktorů vedoucích k volebnímu inženýrství v jednotlivých státech znamenala posun od předpokladu jednosměrného vlivu volebních systémů na systémy politických stran k domněnce, že volební reformy jsou často iniciovány politickými elitami s vidinou vlastního prospěchu (tj. znovuzvolení), popř. z důvodu nedostatků zavedeného systému. **Shugartovo** rozdělení na inherentní a kontingenční faktory pak přispělo i k výzkumu příčin a vlivu přijímání volebních reforem na fungování politických systémů jako celků, na kvalitu demokracie, vztahy mezi exekutivou a legislativou či míru participace voličů na volebním procesu. Z těchto důvodů bývá tato teorie často aplikována na státy Latinské Ameriky, ve kterých je motivace k přijímání volebních reforem velmi diskutovaným tématem (např. Shugart, Moreno a Fajardo, 2006).

Vlivu volebních systémů a reforem na politické systémy se pak nepřímo věnoval například i **Juan José Linz**, který se mj. zabýval také rozdíly mezi parlamentními a prezidentskými systémy a jejich dopadem na stabilitu demokracie. **Linz** ve svém článku *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?* upozorňuje na to, že prezidentský systém ve spojení s většinovými volebními systémy, ve kterých „vítěz bere vše“, může vystavovat demokratické zřízení určitým rizikům. Ta jsou spojena s pocitem zvoleného kandidáta, že reprezentuje zájmy všech voličů, a to i přesto, že byl zvolen třeba jen prostou většinou hlasů. Snadno se tak může stát, že zájmy poloviny i více voličů nejsou na nejvyšší úrovni vůbec reprezentovány. (Linz, 1994) Na tuto **Linzovu** kritiku prezidencialismu a jeho institucionálního nastavení (včetně podoby volebních systémů) však reagují **Scott Mainwaring** a **M. Shugart**, kteří naopak tvrdí, že prezidentský systém zabraňuje majoritním tendencím, protože v něm legislativa funguje jako účinná brzda a v případě, že nějaká politická strana prohraje prezidentské volby, má stále šanci vyhrát volby

legislativní a prosadit zájmy svých voličů v rámci parlamentu. (Mainwaring a Shugart, 1997)

V souvislosti s dopady prezidencialismu na stabilitu demokracie řeší **Linz** také otázku znovuzvolení a ideální délky prezidentského mandátu v prezidentských systémech, přičemž upozorňuje na problém, který souvisí s nastavením volebních systémů a personalizací voleb – a sice vyšší riziko volby tzv. politických *outsiderů*. (Linz, 1994) Ti představují velké nebezpečí pro demokracii a stabilitu politických systémů, protože nejsou spjati s žádnou z tradičních politických stran, a jejich politika je tak velmi nepředvídatelná. Stejně jako díla předchozích autorů, i **Linz** se s těmito svými poznatky řadí k autorům, jejichž teorie a myšlenky jsou často přenášeny na prostředí Latinské Ameriky, jak ukážeme níže.

Kromě výše zmíněných, institucionálních příčin majících vliv na podobu stranických a politických systémů, existují i vysvětlení alternativní. Ta vystupují proti přeceňování dopadu nastavení volebních systémů na podobu stranických a politických systémů a institucionálního přístupu jako takového. K takovým vysvětlením patří např. teorie štěpných linií a sociologický přístup, k jehož pravděpodobně nejvýznamnějším zastáncům v oblasti výzkumu stranických systémů a politických stran patří **Stein Rokkan** a **Seymour Martin Lipset**.

Lipset s Rokkanem přišli v polovině 60. let s teorií štěpných linií (*cleavages*), které se podle nich významně podílejí na podobě formátu stranických systémů a charakteru politických stran v nich zastoupených (více viz Lipset a Rokkan, 1967).⁷ I přesto, že se **Lipset s Rokkanem** ve svém díle věnovali výhradně vlivu štěpných linií na stranické systémy západoevropských zemí, inspirovali i mnoho autorů, kteří se vymezují vůči institucionalismu a hledají jiná vysvětlení pro současnou podobu stranických systémů v Latinské Americe, než je nastavení volebních systémů a volební reformy, kterými tento region v posledních dekádách prochází (např. Remmer, 2011; Centellas, 2009; Madrid, 2005; nebo Moreno, 1999). S ohledem na vymezení této stati se však dílu těchto autorů budeme věnovat jen velmi stručně – pouze pro nastínění dalšího možného směru výzkumu proměn jednotlivých latinskoamerických stranických systémů od přechodu k demokracii.

⁷ Podobný pohled na štěpící linie jako Lipset s Rokkanem sdílejí například i Michael Gallagher, Michael Laver a Peter Mair. Chápu štěpící linie prvotně jako „sociální rozdělení, díky němuž je možné rozlišit jednotlivce spadající do různých skupin definovaných na základě sociálních kritérií, jako je např. vzdělání, společenský status, náboženství nebo etnicita.“ (Gallagher, Laver a Mair, 2006, s. 264) Na sociální kritéria poté navazuje uvědomění si společné identity a její institucionalizovaný projev. (Gallagher, Laver a Mair, 2006)

2 Vliv volebních reforem na politické a stranické systémy v Latinské Americe – stav současného výzkumu

Vzhledem k aktuálnosti a komplexnosti tématu volebních reforem v Latinské Americe a jejich vlivům na tamní politické instituce dnes již existuje celá řada děl věnujících se tomuto tématu, ať přímo, nebo alespoň okrajově. Mezi autory, jež se tomuto tématu věnují dlouhodobě a systematicky, patří například americký politolog **Mark P. Jones**, který se již od počátku 90. let zabývá otázkou vlivu volebních systémů na stranické systémy a fungováním prezidentských systémů především v latinskoamerických zemích. Mezi jeho nejvýznamnější práce spadající do této oblasti komparativní politologie, patří článek *Presidential Election Laws and Multipartyism in Latin America* z roku 1994, který byl o rok později rozšířen v monografii s názvem *Electoral Laws and the Survival of Presidential Democracies*. (Jones, 1994 a 1995)

Ve zmiňovaném článku **Jones** zkoumá vzájemný vztah mezi typem prezidentského volebního systému a počtem relevantních politických stran v šestnácti zemích Latinské Ameriky. Kromě volební formule zjišťuje také vliv dalších proměnných (např. (ne)souběžnosti prezidentských a parlamentních voleb a průměrné velikosti volebních obvodů v legislativních volbách) na formát stranického systému. Navazuje tak na výzkum **Shugarta a Careyho** z roku 1991, ke kterému však přidává další proměnnou a vybírá si homogennější řadu případů. Ve všech **Jonesem** zkoumaných systémech totiž dochází ke kombinaci vybraného volebního systému v prezidentských volbách (systém relativní většiny, nebo dvoukolový většinový systém) a systému proporčního zastoupení ve volbách do dolní komory. (Jones, 1994)

Ve stejném díle **Jones** dále aplikuje **Duvergerovy** zákony na latinskoamerické prezidentské volby. Nezaměřuje se však pouze na mechanický, ale také na psychologický efekt volební formule užitý v prezidentských volbách na počet politických stran v dolních komorách parlamentů. Předpokládá, že volební formule užitá v prezidentských volbách má silný vliv na ostatní volby ve státě i na celkovou podobu národního stranického systému. (Jones, 1994)

Na základě kvantitativní metody nejmenších čtverců **Jones** dochází k potvrzení svých předpokladů a prokazuje silný vztah mezi zkoumanými proměnnými. Systém relativní většiny užitý v prezidentských volbách podle **Jonese** v souladu s **Duvergerovými** zákony produkuje nižší počet relevantních politických stran (v rámci prezidentské volební soutěže i uvnitř parlamentu).

Zatímco prezidentské volby odehrávající se podle pravidel dvoukolového většinového systému mají naopak tendence podporovat multipartismus. Potvrzena byla i hypotéza týkající se (ne)souběžnosti voleb. Systémy, ve kterých se prezidentské a parlamentní volby konaly souběžně, mají v legislativě zastoupen nižší počet politických stran, než systémy, kde volby probíhaly s určitým časovým rozestupem. Poslední zkoumaná proměnná – velikost volebního obvodu – se pak ukázala být statisticky nevýznamná. (Jones, 1994)⁸

I přesto, že **Jones** ve svém díle zkoumá všechny soutěživé volby, které se v Latinské Americe konaly od 50. do počátku 90. let a nepostihuje tedy rozsáhlou vlnu reforem probíhající od 90. let, upozorňuje na významný dopad prezidentských volebních systémů na ostatní politické instituce v prezidencialismech. Přispěl tak k podnícení akademické debaty týkající se nejen vlivu volebních systémů na stranické systémy v Latinské Americe, ale i na fungování prezidentských systémů v prostředí systémů více stran. Tomuto problému se ostatně i on sám věnuje podrobněji ve výše jmenované knize. (Jones, 1995)⁹

Jones tedy, stejně jako většina autorů zabývajících se tímto tématem, chápe volební systémy jako nezávisle proměnné, které ovlivňují podobu systémů stranických, potažmo politických. S odlišným vnímáním vzájemných vztahů a směru kauzality mezi volebními a stranickými systémy v Latinské Americe však o několik let později přichází **Karen Remmer**, která ve svém článku *The Politics of Institutional Change: Electoral Reform in Latin America, 1978–2002* upozorňuje na skutečnost, že na rozdíl od ostatních regionů¹⁰, jsou v Latinské Americe reformy volebních zákonů přijímány zejména z důvodu touhy politiků udržet se u moci a zachovat *status quo*. Volební reformy jsou tedy tvořeny vládnoucími politickými stranami, které je přizpůsobují svým potřebám. Časté volební reformy v Latinské Americe jsou tak spjaty s ohrožením a slábnutím tradičních politických stran, které si chtějí zajistit přízeň voličů. (Remmer,

⁸ Je však nutné zdůraznit, že Jones tuto proměnnou zkoumal na celostátní úrovni, tj. počítal s průměrnou velikostí volebního obvodu. Tím došlo podle našeho názoru ke značnému zkrácení, jelikož právě variabilita velikosti obvodů v rámci jednotlivých států by měla poukázat na (ne)přítomnost kauzálního vztahu mezi velikostí obvodu a počtem relevantních stran, jak se ostatně ještě zmíníme v závěru této práce.

⁹ Koexistenci prezidencialismu a vícestranických systémů v Latinské Americe se zabývá např. také A. Valenzuela (2004).

¹⁰ V ostatních regionech jsou volební reformy vnímány jako nástroj k zajištění politické stability během procesu demokratizace. (Remmer, 2008)

2008)¹¹

Na základě těchto předpokladů **Remmer** ve svém díle formuluje čtyři hypotézy, v nichž vychází z klasické institucionální literatury a užívá stejné proměnné jako např. **Duverger**, **Shugart**, **Carey**, **Jones** a další, ovšem s tím rozdílem, že mění směr vzájemných vztahů mezi nimi.

V rámci první hypotézy **Remmer** zkoumá vztah mezi fragmentací stranického systému (resp. efektivním počtem politických stran) a typem volební formule v prezidentských volbách. Předpokládá, že s rostoucí fragmentací stranického systému roste i pravděpodobnost přijetí dvoukolového většinového systému, a naopak, že nižší fragmentace stranického systému je spojena spíše se snahou prosadit přijetí volebního systému relativní většiny, který v souladu s **Jonesovými** závěry zajistí nejsilnějším politickým stranám setrvání u moci. (Remmer, 2008)

V rámci druhé a třetí hypotézy pak přichází **Remmer** s tím, že rostoucí fragmentace stranického systému s velkou pravděpodobností povede k přijetí opatření vedoucích k nesouběžnosti voleb do exekutivy a legislativy a k zavedení poměrných volebních systémů v parlamentních volbách. (Remmer, 2008)

A konečně v poslední hypotéze **Remmer** předpokládá existenci kauzálního vztahu mezi pravděpodobností přijetí volební reformy a mírou volatility v jednotlivých latinskoamerických zemích. (Remmer, 2008) Navazuje tak na svůj výzkum z roku 1991, ve kterém se věnuje nárůstu volatility v Latinské Americe v souvislosti s ekonomickými problémy, se kterými se region potýkal v průběhu 80. let, tedy během tzv. *ztracené dekády*. (Remmer, 1991)

Své hypotézy autorka ověřuje na volebních reformách přijatých v 18 zemích Latinské Ameriky v letech 1978 až 2002. Mezi sledované volební reformy, tj. závisle proměnné, patří změna volebního systému v prezidentských volbách, souběžnost prezidentských a parlamentních voleb a úpravy volební formule, průměrná velikost obvodů a výše volební prahu ve volbách legislativních. Kontrolními proměnnými jsou pak stáří sledované demokracie a růst HDP. (Remmer, 2008)¹²

Na základě statistické metody logistické regrese se **Remmer** daří všechny

¹¹ Terminologii M. Shugarta by se dalo říci, že se Remmer zabývá kontingenčními faktory vedoucími k přijetí jednotlivých volebních reforem (viz výše).

¹² Remmer předpokládá, že s poklesem hospodářského výkonu země by mohlo dojít k nárůstu pravděpodobnosti přijetí volební reformy a vyšší stáří demokracie by naopak mohlo tuto pravděpodobnost snížit. (Remmer, 2008)

výše zmíněné hypotézy více či méně přesvědčivě potvrdit a alespoň částečně vysvětlit příčiny přijímání volebních reforem v Latinské Americe od přechodu tohoto regionu k demokracii. Kromě toho autorka v článku dochází k závěru, že proměny stranických systémů ovlivňují institucionální změny a volební systémy více, než je tomu naopak. Oproti předpokladům **Duvergera** a **Jonese** tak podle **Remmer** změny prezidentského volebního systému ze systému relativní většiny na dvoukolovou volbu v Latinské Americe nevedly k výraznému nárůstu stranické fragmentace.¹³ Stejně tak ani změna (ne)souběžnosti prezidentských a parlamentních voleb nebo přijetí nové volební formule v parlamentních volbách se na podobě formátu jednotlivých stranických systémů nijak systematicky nepromítlo.

Remmer tedy dospívá k tomu, že ačkoliv volební reformy přijaté v Latinské Americe od konce 70. let neměly výrazný vliv na efektivní počet politických stran, vztah mezi těmito proměnnými existuje, tak jak předpokládá existující institucionalistická literatura, je však problematické zjistit, jaký směr nabývá. (Remmer, 2008) Otázkou tedy zůstává, co stojí za proměnami stranických systémů a počtu efektivních stran.

Podobný pohled na volební reformy v Latinské Americe jako **Remmer** sdílí také **Fátima García Díez**, která taktéž chápe volební reformy přijaté v latinskoamerickém regionu od nástupu třetí vlny demokratizace jako závisle proměnné a také se zabývá spíše jejich příčinami, než důsledky. (García, 2001) **García** však upozorňuje na skutečnost, že volební reformy přijímané v době přechodu k demokracii většinou nejsou ovlivněny politickými stranami a jejich čelními představiteli, jako spíše dlouhodobými zájmy nestranických politických aktérů – např. úředníků, armády, nebo opozice vystupující proti končícím nedemokratickým režimům. (García, 2001)

Zatímco autoři, jejichž díla jsme představili doposud, se problematice volebních reforem v Latinské Americe, jejich příčinám a důsledkům věnovali komplexněji, nyní se zaměříme na literaturu, která se soustředí na konkrétní typy volebních reforem.

Významnému fenoménu přijímání dvoukolové většinové volby v rámci prezidentských volebních systémů v Latinské Americe mezi lety 1979 a 2002 se věnuje **Anibal Pérez-Liñán** ve svém článku *Evaluating presidential runoff*

¹³ K podobným závěrům dochází i M. Carreras, který tvrdí, že platnost volebních zákonů, s kterými přichází Duverger a jeho pokračovatelé, je v prostředí s tak vysokou volatilitou a nestabilitou, jako je v Latinské Americe, omezena. (Carreras, 2012a)

elections z roku 2006. Cílem autora je na základě analýzy 76 prezidentských voleb najít odpověď na otázku, jaký dopad na latinskoamerické politické systémy mělo přijímání dvoukolového volebního systému. (Pérez-Liñán, 2006)

Při formulování výzkumných otázek a hypotézy vychází **Pérez-Liñán** z poznatků klasické institucionální literatury a z argumentů volebních inženýrů, kteří stojí za implementací dvoukolového volebního systému v Latinské Americe. Ti jako hlavní výhody tohoto způsobu volby vnímají posílení legitimacy zvoleného prezidenta, která souvisí také se silnějším mandátem vlády, jenž má širší podporu veřejnosti. Jako jisté plus dvoukolového volebního systému pak vidí i nutnost vytváření volebních aliancí mezi prvním a druhým kolem voleb, které mohou představovat určitý základ pro povolební koalici. (Payne a kol., 2002; Pérez-Liñán, 2006)

Kritika dvoukolového volebního systému naopak tvrdí, že legitimita odvozená z voleb konaných v souladu s tímto systémem nemá příliš hluboký základ a může být velmi nestabilní. Lidé si totiž v těchto volbách volí menší zlo, i přesto, že by si v pozici hlavy státu raději přáli někoho zcela jiného. Někteří autoři vidí problém i v nutném oddělení legislativních a prezidentských voleb, resp. jejich druhého kola, ke kterému dochází i v případě, že se první kolo koná souběžně s volbami do parlamentu. To může mít za následek vítězství představitelů odlišných politických stran v rámci exekutivy a legislativy, stejně jako se tomu děje ve volbách nesouběžných (viz Shugart a Carey, 1991; Pérez-Liñán, 2006).

Na základě těchto premis **Pérez-Liñán** formuluje hypotézu, která předpokládá, že prezidenti, kteří jsou zvoleni v dvoukolovém většinovém systému a nemají většinovou podporu v rámci legislativy ani schopnost vytvořit vládní koalici, se budou velmi pravděpodobně potýkat s vládní krizí. Obzvláště náchylné k politické krizi pak budou systémy se slabě institucionalizovanými politickými stranami, v nichž dojde k tzv. *outcome inversion*, tedy k vítězství odlišného kandidáta v prvním a druhém kole volby, které vyplývá z jakéhosi negativního konsenzu, k němuž voliči v rámci druhého kola dospěli. (Pérez-Liñán, 2006, s. 137)¹⁴

Závisle proměnnou v rámci tohoto výzkumu je tedy vládní krize, jež **Pérez-Liñán** operacionalizuje prostřednictvím jednoduchého indexu, který může nabývat hodnot 1 až 4, podle závažnosti problémů, s nimiž se vláda potýká

¹⁴ První a druhé kolo prezidentských voleb mělo odlišné vítěze například v roce 1984 a 1997 v Ekvádoru, v roce 1990 v Peru a o rok později v Guatemale. (Pérez Liñán, 2006)

(více viz Pérez-Liñán, 2006, s. 138–139). Nezávisle proměnných si pak autor stanovuje hned sedm: typ volebního systému, konání druhého kola prezidentských voleb, *outcome inversion*, míru institucionalizace stranického systému, efektivní počet stran, rozdíl procentuálního zisku hlasů vítězného kandidáta a kandidáta, který skončil na druhém místě a dobu působení vítězného kandidáta v čele státu v době provádění výzkumu. (Pérez-Liñán, 2006) Všechny tyto proměnné **Pérez-Liñán** kvantifikoval a podrobil regresní analýze, na základě které došel k závěru, že dvoukolový většinový systém není sám o sobě příčinou politické nestability, ale v kombinaci s nízkou institucionalizací¹⁵ stranických systémů a vítězstvím odlišných kandidátů v prvním a druhém kole volby, může pro latinskoamerické demokracie znamenat velké riziko. (Pérez-Liñán, 2006)

Pérez-Liñán tak navázal například na **Johna Careyho**, který podobné obavy o vlivech dvoukolového volebního systému na demokracii vyslovil v knize *Constructing Democratic Governance in Latin America*. (2003) Podle **Careyho** navíc dvoukolový volební systém může vést k nepředvídatelnosti a volbě politických *outsiderů*, která je důsledkem právě onoho negativního hlasování, a k níž se voliči ubírají ve druhém kole voleb. (Carey, 2003)¹⁶ Proti tomuto argumentu se však staví **Sebastian Miller**, jenž ve svém výzkumu z roku 2008 tvrdí, že v systémech, ve kterých je prezident volen v dvoukolové většinové volbě, je menší pravděpodobnost, že bude zvolen politický outsider, než ve státech, ve kterých je prezident volen skrze jiný volební systém. Jako důležitou proměnnou zvyšující šanci na zvolení politického outsidera do čela státu pak identifikuje ekonomickou úroveň a nerovnoměrnou distribuci bohatství. (Miller, 2008)

Vlivem volební formule a dalších institucionálních proměnných na možnost zvolení outsiderů se zabývá i **Miguel Carreras** ve svém článku *The Rise of Outsiders in Latin America, 1980-2010: An Institutionalist Perspective* z roku 2012. V rámci regresního modelu, který **Carreras** za účely tohoto výzkumu

¹⁵ I přesto, že do devadesátých let došlo k určitému prohloubení míry institucionalizace politických stran v Latinské Americe (viz Dix, 1992), od konce minulého století vznikla v souvislosti s demokratizací a nespokojeností voličů s tradičními politickými stranami celá řada stran nových. To se mj. projevilo na nárůstu volatility vedoucí k rostoucí fragmentaci stranických systémů, která může mít vliv mj. i na míru institucionalizace. (srovnej Remmer, 1991; Bartolini a Mair, 1990; a Roberts a Wibbels, 1999)

¹⁶ Za politické outsidery zvolené v rámci dvoukolové prezidentské volby můžeme považovat například F. Collora de Mella v Brazílii, A. Fujimoriho v Peru nebo J. Serrana v Guatemale. (Carey, 2003)

sestavil, se však volební formule neukázala být statisticky významnou proměnnou. (Carreras, 2012a) Mnohem větší vliv na volbu politických nováčků má tak podle **Carreras** například (ne)souběžnost prezidentských voleb, povinná volební účast nebo zákaz znovuzvolení. Předpokládá totiž, že v zemích, ve kterých existuje možnost znovuzvolení, mají politici stojící v čele státu větší šanci ovlivnit média a zapůsobit na voliče skrze různé benefity, které jim z titulu jejich pozice mohou nabídnout. (Carreras, 2012) Tento argument pak vysvětluje i to, proč se většině outsiderů zvolených v průběhu 90. let (ještě v době, kdy bylo ve většině zemí Latinské Ameriky znovuzvolení zakázáno, popř. omezeno) daří znovu a znovu vyhrávat volby a postupně se stávat politickými *insidery*, jejichž silicí vliv jim umožňuje přijímat rozsáhlé změny mající dopad nejen na politické instituce, ale i systémy jako celky.¹⁷

Zatímco zájem o prezidentské volební systémy a jejich reformy a dopady na systémy stranické a politické, je ze strany autorů věnujících se Latinské Americe poměrně velký, legislativním reformám a jejich vlivu se, kromě výše zmíněných studií věnujících se volebním změnám obecně, mnoho autorů nevěnuje.¹⁸ Autoři, kteří se tímto tématem zabývají, se pak v rámci různých případových studií většinou zaměřují na konkrétní stát nebo region, a jejich poznatky se dají jen obtížně přenést na zbytek latinskoamerického kontinentu.

Mezi takové autory patří například **Brian Crisp**, který se zabývá dopadem volebních reforem na chování členů parlamentu a jejich vztah k voličům v andském regionu. Podle **Cripse** je problémem andské parlamentní reprezentace to, že se jí nedaří najít rovnováhu mezi národními a parochiálními tématy. Představitelé legislativy jednotlivých andských zemí se snažili tento problém od 90. let vyřešit přijímáním různých reforem vedoucím k vyváženému volebnímu systému reprezentujícímu zájmy jednotlivých kandidátů, i zájmy politických stran jako celků (např. zavedením smíšených volebních systémů v Bolívii a Venezuele, změnou velikosti volebních obvodů v Peru a Kolumbii či přijetím otevřených kandidátních listin v Peru a Ekvádoru), na politickou reprezentaci a zvýšení důvěry voličů vůči ní to však žádný významný vliv nemělo. (Crisp, 2006)

¹⁷ Více o vlivu politických *outsiderů* na politické systémy a kvalitu demokracie v Latinské Americe např. Mayorga, 2006.

¹⁸ Poměrně obsáhle a systematicky se volebním reformám v rámci legislativních voleb v Latinské Americe sice věnuje např. Laura Wills-Otero nebo Fátima García Díez, obě autorky se však spíše než na vliv těchto reforem na ostatní instituce zaměřují na příčiny jejich zavádění (Wills-Otero, 2009; García Díez, 2001).

Dopadem zmeny proporčného volebného systému na systém smiešaný sa na prípadě Bolívie zabyvá např. **Miguel Centellas**. Ten se ve svém výzkumu zaměřuje na otázku, zda se přijetí nového volebního systému podepsalo na posílení stranického systému tak, jak to zamýšleli iniciátoři zmeny, popř. zda volební reforma nějakým způsobem ovlivnila regionální štěpení v zemi. Na základě regresní analýzy dat ovšem dochází k závěru, že samotná volební reforma k posílení a legitimizaci existujícího stranického systému nestačí. Upozorňuje však, že by tvůrci volebních pravidel měli do budoucna brát větší zřetel na případné dopady, které mohou mít nově přijímaná volební opatření na regionální štěpení v zemi. I přesto, že v Bolívii existovalo rozdělení na chudý západ a bohatý východ dávno před přijetím smiešaného volebního systému, po jeho implementaci se toto štěpení výrazně prohloubilo. (Centellas, 2009) Vzhledem k tomu, že v Bolívii od 90. let došlo k mnoha politickým proměnám, nejen institucionálního rázu, je pravděpodobné, že za prohloubením regionální štěpné linie nemůže pouze přijetí nového volebního zákona, nicméně **Centellas** nastíněním této kauzality zcela jistě přispěl k nastolení nového tématu k akademické diskuzi.

Dopadům nově přijímaných smiešaných volebních systémů v legislativních volbách ve vybraných latinskoamerických zemích (v 90. letech kromě Bolívie přijala tento systém také Venezuela či Mexiko), se pak věnuje kniha *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* Z roku 2001, jejímiž editory jsou **M. Shuggart** a **M. Wattenberg**.

V kapitole věnované Bolívii **René Mayorga** dochází k podobným závěrům jako **Miguel Centellas**, a sice že změna volebního systému nepřinesla v rámci stranického systému takové změny, jaké si poslanci představovali. Místo jeho posílení a stabilizace, došlo spíše k opačnému efektu a podpora tradičních politických stran rapidně klesla (Mayorga, 2001). Očekávání tvůrců volební reformy nebylo naplněno ani v případě Venezuely, kde byl v roce 1989 přijat personalizovaný poměrný volební systém, který měl vést k personalizaci systému a k posílení legitimacy politických stran. Stejně jako v Bolívii, i ve Venezuele, přispěla změna volebního systému k poklesu podpory tradičních politických stran a k nárůstu podpory nových, neinstitucionalizovaných politických subjektů. (Kulisheck a Crisp, 2001) Jediným státem, kterému se cestou k poměrnému smiešanému volebnímu systému podařilo zajistit podporu tradičně silné politické strany, tak bylo Mexiko. Strana PRI si přijetím této reformy chtěla zabezpečit nárůst volební podpory, která na konci 80. let klesala, což se jí podařilo. (Horcasitas a Weldon, 2001)

Je tedy zřejmé, že volební reformy přijímané v rámci legislativních voleb, se na podobě stranických, resp. politických systémů jednotlivých států Latinské Ameriky nějakým způsobem odrážejí. Jejich dopady se však nedají předem zcela odhadnout, jak je ostatně často patrné i z očekávání a následných zklamání samotných tvůrců reforem. Je tak potřeba brát v potaz i další proměnné, které na podobu stranických a politických systémů mohou mít vliv a nebránit se i jiným než institucionálním vysvětlením.

Závěrečné shrnutí a nastínění možných směrů dalšího výzkumu

Z výše nastíněného přehledu je patrné, že literatury zabývající se institucemi v Latinské Americe existuje relativně velké množství. Přihlídneme-li však k počtu volebních reforem, které byly v Latinské Americe v posledních dvou desetiletích přijaty, a také k tomu, že v dostupné literatuře narážíme na poměrně velké nesrovnalosti a mnohdy protichůdné závěry, musíme konstatovat, že toto téma nabízí stále mnoho prostoru pro další výzkum. Nejde však pouze o objevování nových proměnných a nových kauzalit, ale také o testování těch starých, dávno zkoumaných proměnných, jejichž dopad na stranické a politické systémy se může pod vlivem měnících se okolností (ekonomický rozvoj, regionální štěpení, míra institucionalizace a diskontinuita politických stran, chování voličů atd.) neustále proměňovat. To ostatně dokazují i ony rozdíly mezi úsudky jednotlivých autorů, které jsou mnohdy dány tím, že se každý autor zabývá jinak vymezeným časovým obdobím. To je důležité zejména s ohledem na míru, do jaké si voliči osvojili daný volební systém a dokáží předvídat jeho účinky. Lze tedy předpokládat, že nově nastolený volební systém bude mít jiný vliv na stranický systém, než ten, který je již zavedený a voliči si jej osvojili (více viz např. Nunes a Thies, 2013).

S plynoucím časem jsou v Latinské Americe spojeny nejen proměny politického prostředí, ale i rostoucí dostupnost dat týkajících se mj. i volebních údajů, což autorům do budoucna umožňuje již testované proměnné nahlížet z nové perspektivy. Konkrétně můžeme uvést příklad velikosti volebních obvodů, kterou všichni výše zmínění autoři uvažují pouze v podobě celostátního průměru, čímž pravděpodobně dochází ke značně zkresleným závěrům. V dnešní době lze však již snadno dohledat volební data na úrovni jednotlivých volebních obvodů a zkoumat tak variabilitu této proměnné v rámci jednoho relativně homogenního prostředí (tj. státu). S velikostí volebních obvodů pak

souvisí také otázka otevřenosti volebního systému, kterou většina autorů vyjadřuje právě prostřednictvím průměrné velikosti volebního obvodu. Vzhledem k fungování vnitřních mechanismů volebních systémů by však bylo v mnohých případech vhodnější otevřenost volebního systému vnímat jako agregovanou proměnnou, která je ovlivněna i dalšími faktory, jako je například velikost zákonného volebního prahu.¹⁹

V rámci metod výzkumu této problematiky bychom se pak měli také zamyslet nad vhodností užívání kritéria počtu relevantních politických stran, které nemusí být vždy – vzhledem k častým změnám stranického systému – nejvhodnější. Upozornil na to např. **Michael Coppedge**, podle nějž je v kontextu Latinské Ameriky vhodnější se zaměřit spíše na tzv. efektivní počet politických bloků, které jsou stálejší než dynamicky se vyvíjející politické strany. (Coppedge, 1998)

I přesto, že by současní autoři věnující se tématu vlivu volebních reforem na politické a stranické systémy v Latinské Americe neměli zapomínat na odkaz klasických institucionálních autorů, jako byl **Duverger** či **Sartori**, měli by se (mimo výše nastíněných teoretických a metodologických přežitků) dokázat oprostít od premisy, že volební systémy stojí za všemi proměnami, kterými latinskoamerické stranické a politické systémy procházejí a tento deterministický přístup obohatit o poznatky soudobějších badatelů. Ti stále častěji upozorňují jednak na to, že volební systémy nejsou jediným faktorem ovlivňujícím fragmentaci, volatilitu a další vlastnosti stranických a politických systémů²⁰, ale také na to, že volební systémy mohou být závisle proměnnou, která je ovlivňována právě podobou stranických systémů.

Větší prostor by měl být věnován také otázce příčin častých volebních změn v Latinské Americe. Výzkum této problematiky může být v souvislosti s kvalitou latinskoamerické demokracie totiž stejně přínosný, jako je výzkum dopadů volebních reforem přijímaných v tomto regionu. Zejména v rámci legislativních

¹⁹ Otevřeností volebního systému v souvislosti s efektivním počtem politických stran se zabývá např. také David Lublin. Ten se ve svém posledním článku *Electoral Systems, Ethnic Heterogeneity and Party System Fragmentation* snaží vysvětlit vzájemný vztah právě mezi otevřeností volebního systému a etnickou heterogenitou na straně jedné, a fragmentací stranického systému na straně druhé. (Lublin, 2015) Lublin tak patří mezi autory, kteří spojují čistě institucionální přístup s přístupem hledajícím alternativní vysvětlení případných proměn ve stranické fragmentaci.

²⁰ Viz článek K. Remmer z roku 2011 – *The Rise of Leftist-Populist Governance in Latin America: The Roots of Electoral Change*, v němž upozorňuje na možnost vlivu ekonomického vývoje latinskoamerických zemí na nástup tzv. Nové levice, resp. nárůst volatilitu a proměnu stranických systémů v Latinské Americe (navazuje tak např. na Rokkana a Lipseta a jejich dílo z roku 1967).

voleb jsou tyto reformy totiž často vnímány jako nástroj politických stran k posílení svého vlivu a udržení se u moci.²¹ I když, jak je patrné ze zmiňovaných výzkumů, ne vždy se to politickým stranám daří, což posiluje argument, že vliv volebních systémů na ty stranické není v Latinské Americe tak velký, jak někteří autoři předpokládají.

Kromě inovace a rozšiřování stávajících témat souvisejících s problematikou volebních reforem v Latinské Americe, se pak nabízejí i témata nová, která v literatuře nejsou zatím dostatečně probádána proto, že jsou spjata až s obdobím několika posledních let, nebo proto, že je odborná veřejnost nepovažuje za natolik důležitá, aby se jimi nějak zevrubněji zabývala. Patří mezi ně například zavádění primárních voleb v rámci prezidentských voleb²², otázka (ne)efektivnosti legislativních kvót, ale i témata, která nejsou přímo spojena s fungováním volebních mechanismů, nicméně mají přímý dopad na volební proces – jako je např. zavádění elektronického hlasování, které je v Latinské Americe v posledních letech velmi populární, a jeho vliv na volební účast, volatilitu atd.

Na závěr tedy nezbývá než konstatovat, že i přesto, že se někteří autoři domnívali, že přechod k demokracii a zavedení soutěživých voleb v Latinské Americe přispěje ke stálosti latinskoamerických prezidencialismů, splnění pouze těchto podmínek pro zajištění stability nestačí. Abychom našli pomyslný recept na stabilitu politických a stranických systémů v Latinské Americe, musíme se i nadále velmi zevrubně věnovat nejen volebnímu inženýrství a jeho dopadům, ale také brát v potaz další exogenní i endogenní faktory, které na ně mohou mít vliv.

Literatura:

BARTOLINI, S. - MAIR, P. 1990. *Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885–1995*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 344 s. ISBN 978-0955248832.

²¹ Nastavení volebního systému v rámci legislativy však nemusí být nutně spojováno pouze s politickým prospěchem jednotlivých zákonodárců, ale i se ziskem hospodářským. Někteří autoři hledají souvislosti například mezi volebním systémem do parlamentu a výší přímých zahraničních investic plynoucích do jednotlivých států. (více viz Garland a Biglaiser, 2009)

²² O vlivu většinového dvoukolového volebního systému na zavádění primárních voleb v Latinské Americe více např. článek *Why Primaries in Latin American Presidential Elections?* (Kemahlioglu, Weitz-Shapiro a Hirano, 2009)

- CAREY, J. M. 2003. Presidentialism and Representative Institutions. In DOMINGUÉZ, J. I. SCHIFTER, M. (Eds.) *Constructing Democratic Governance in Latin America*. 2. vydání. Baltimore: John Hopkins University Press, 2003. ISBN 978-1421409795, s. 11 - 42.
- CARRERAS, M. 2012a. The Rise of Outsiders in Latin America, 1980 – 2010: An Institutional Perspective. In *Comparative Political Studies*, roč. 45, 2012, č. 12. ISSN 0010-4140, s. 1451 - 1482.
- CARRERAS, M. 2012b. Party Systems in Latin America after the Third Wave: A Critical Re-assessment. In *Journal of Politics in Latin America*, roč. 4, 2012, č. 1. ISSN 1866-802X, s. 135-153.
- CENTELLAS, M. 2009. Electoral Reform, Regional Cleavages, and Party System Stability in Bolivia. In *Journal of Politics in Latin America*, 2009, č. 2. ISSN 1868-4890, s. 115-131. [cit. 30.4.2014]. Dostupné na internetu: www.ciaonet.org/journals/jpla/v1i2/f_0017397_14879.pdf
- CLARK, W. R. - GOLDER M. 2006. Rehabilitating Duverger's Theory: Testing the Mechanical and Strategic Modifying Effects of Electoral Laws. In *Comparative Political Studies*, roč. 39, 2006, č. 6. ISSN 0010-4140, s. 679 - 708.
- COPPEDGE, M. 1998. The Dynamic Diversity of Latin American Party Systems. In *Party Politics*, roč. 4, 1998, č. 4. ISSN 1354-0688, s. 547 - 568.
- COX, G. 1997. *Making votes count: Strategic coordination in the world's electoral systems*. New York: Cambridge University Press. 1997. 340 s. ISBN 0-521-58527-9.
- CRISP, B. F. 2006. The Nature of Representation in Andean Legislatures and Attempts at Institutional Reengineering. In MAINWARING, S., BEJARANO, A. M., LEONGÓMEZ, E. P. (eds.) *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*. Stanford: Stanford University Press, 2006. ISBN 978-0804752787, s. 204 - 224.
- CRISP, B. - REY, J. C. 2001. The Sources of Electoral Reform in Venezuela. In SHUGART, M. S., WATTENBERG, M. P. (eds.) *Mixed- Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-925768, s. 173 - 194.
- DUVERGER, M. 1959. *Political parties : their organization and activity in the modern state*. 2. vydání. London: Methuen & Co., 1959. 439 s. ISBN 0-416-68320-7.
- GALLAGHER M. - LAVER, M. - MAIR, P. 2006. *Representative Government in Modern Europe. Institutions, Parties, and Governments*. 4. vydání. New York: McGraw-Hill. 2006. 482 s. ISBN 978-0-07-124443-5.

- GARCÍA DÍEZ, F. 2001. *The Emergence of Electoral Reforms in Contemporary Latin America*. Working paper 191, Institut de Ciències Polítiques i Socials. [cit. 25.5.2014]. Dostupné na internetu: http://www.icps.cat/archivos/WorkingPapers/WP_I_191.pdf
- GARLAND, M. W. - BIGLAISER, G. 2009. Do Electoral Rules Matter? Political Institutions and Foreign Direct Investment in Latin America. In *Comparative Political Studies*, roč. 42, 2009, č. 2. ISSN 0010-4140, s. 224 - 251.
- HORCASITAS, M. J. - WELDON, J. W. 2001. Reforming Electoral Systems in Mexico. In SHUGART, M. S., WATTENBERG, M. P. (eds.) *Mixed- Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0199257683, s. 209 - 231.
- JONES, M. P. 1994a. Presidential Election Laws and Multipartyism in Latin America. In *Political Research Quarterly*, roč. 47, 1994, č. 1. ISSN 1065-9129, s. 41 - 57.
- JONES, M. P. 1994b. *Electoral Laws and the Survival of Presidential Democracies*. Notre Dam: University of Notre Dame Press, 1994. 256 s. ISBN 978-0268009335.
- KEMAHLIOGLU, O. - WEITZ-SHAPIRO R., HIRANO S. 2009. Why Primaries in Latin American Presidential Elections? In *The Journal of Politics*, roč. 71, 2009, č. 1. ISSN 1468-2508, s. 339 - 352.
- KULISHECK, M. R. - CRISP, B. F. 2001. The Legislative Consequences of MMP Electoral Rules in Venezuela. In SHUGART, M. S., WATTENBERG, M. P. (eds.) *Mixed- Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0199257683, s. 404 - 431
- LINZ, J. J. 1994. Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? In LINZ, J. J., VALENZUELA, A. (eds.) *The Failure of Presidential Democracy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994. ISBN 0-8018-4640-4, s. 3 - 87.
- LIPSET, S. M. - ROKKAN, S., (eds.) 1967. *Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press, 1967. 554 s. ISBN 67-25332.
- LUPU, N. 2014. Brand Dilution, and the Breakdown of Political Parties in Latin America. In *World Politics*, roč. 66, 2014, č. 4. ISSN 0043-8871, s. 561 - 602.
- MADRID, R. 2005. Ethnic Cleavages and Electoral Volatility in Latin America. In *Comparative Politics*, roč. 38, 2005, č. 1. ISSN 0010-4159, s. 1 - 20.
- MAINWARING, S. - SHUGART, M. S. 1997. Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal. In *Comparative Politics*, roč. 29, 1997, č. 4. ISSN 0010-4159, s. 449 - 471.

- MAYORGA, R. A. 2001. Electoral Reform in Bolivia: Origins of the Mixed-Member Proportional System. In SHUGART, M. S., WATTENBERG, M. P. (eds.) *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-0199257683, s. 432-446.
- MAYORGA, R. A. 2006. Outsiders and Neopopulism: The Road to Plebiscitary Democracy. In MAINWARING, S., BEJARANO, A. M., LEONGÓMEZ, E. P. (eds.) *The Crisis of Democratic Representation in the Andes*. Stanford: Stanford University Press, 2006. ISBN 978-0804752787, s. 132-168.
- MILLER, S. J. 2008. *Why Do Populist-Outsiders Get Elected?* IDB Working Paper No. IDB-WP-248. [cit. 28.5.2014]. Dostupné na internetu: <http://econweb.umd.edu/~miller/PopulistOutsidersMODEL%28miller%29vAug08.pdf>
- MORENO, A. 1999. *Political Cleavages: Issues, Parties, and The Consolidation of Democracy*. Boulder: Westview Press, 1999. 205 s. ISBN 978-0813335506
- NOHLEN, D. 1990. *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Ulm: CPI, 1990. 351 s. ISBN 978-3-8252-1527-9
- NUNES, F. - THIES, M. F. 2013. *Inflation or Moderation? Presidential Runoffs Legislative Party Systems, and Coalitions*. Working paper, University of California, Los Angeles (UCLA). [cit. 7.6.2015]. Dostupné na internetu: <http://felipenunes.bol.ucla.edu/runoff.pdf>
- PAYNE, J. M. - ZOVATTO, D. G. - CARRILLO F. F. - ZAVALA, A. 2002. *Democracies in Development: Politics and Reform in Latin America*. Washington, D. C.: Inter-American Development Bank, 2002. 332 s. ISBN 1-59782-036-9
- PÉREZ-LIÑÁN, A. 2006. Evaluating runoff elections. In *Electoral Studies*, roč. 25, 2006, č. 1. ISSN 0261-3794, 129 - 146.
- RAE, D. W. 1967. *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven, CT: Yale University Press, 1967. 173 s. ISSN 0261-3794.
- REMMER, K. L. 1991. The Political Impact of Economic Crisis in Latin America. In *American Political Science Review*, roč. 85, 1991, č. 3. ISSN 0003-0554, s. 777 - 800.
- REMMER, K. L. 2008. The Politics of Institutional Change: Electoral Reform in Latin America, 1978–2002. In *Party Politics*, roč. 14, 2008, č. 1. ISSN 1460-3683, s. 5 - 30.
- REMMER, K. L. 2011. The Rise of Leftist-Populist Governance in Latin America: The Roots of Electoral Change. In *Comparative Political Studies*, roč. 45, 2011, č. 8. ISSN 1552-3829, s. 947 - 972.

- RIKER, W. H. 1982. The two-party system and Duverger's law: An essay on the history of political science. In *American Political Science Review*, roč. 76, 1982. ISSN 0003-0554, s. 753 - 766.
- RIKER, W. H. 2003. Duverger's law Revisited. In GROFMAN, B., LIJPHART, A. (eds.) *Electoral Laws and Their Political Consequences*. New York: Agathon Press, 2003. ISBN 978-0875860640, s. 19 - 42.
- ROBERTS, K. M. - WIBBELS, E. 1999. Party Systems and Electoral Volatility in Latin America: A Test of Economic, Institutional, and Structural Explanation. In *The American Political Science Review*, roč. 93, 1999, č. 3. ISSN 0003-0554, s. 575 - 590.
- SARTORI, G. 2003. The Influence of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method? In GROFMAN, B. - LIJPHART, A. (eds.) *Electoral Laws and Their Political Consequences*. New York: Agathon Press, 2003. ISBN 978-0875860640, s. 43 - 68.
- SHUGART, M. S. 2008. Inherent and Contingent Factors in Reform Initiation in Plurality Systems. In BLAIS, A. (ed.) *To Keep or To Change First Past the Post? The Politics of Electoral Reform*. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0199539390, s. 7 - 60.
- SHUGART, M. - CAREY, J. 1991. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 316 s. ISBN 978-0521429900.
- SHUGART, M. - MORENO, E. - FAJARDO, L. 2007. Deepening Democracy by Renovating Political Practices: The Struggle for Electoral Reform in Colombia. In WELNA, C., GALLÓN, G. (eds.) *Peace, Democracy, and Human Rights in Colombia*. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2007. ISBN 978-0-268-04409-1, s. 202-265.
- VALENZUELA, A. 2004. Latin American Presidencies Interrupted. In *Journal of Democracy* roč. 15, 2004, č. 2. ISSN 1086-3214, s. 5 - 19.
- WILLS-OTERO, L. 2009. Electoral Systems in Latin America: Explaining the Adoption of Proportional Representation Systems During the Twentieth Century. In *Latin American Politics and Society*, roč. 51, 2009, č. 3. ISSN 1548-2456, s. 33 - 58.